

დისკუსია მრგვალი მაგიდის ფორმატში

Discussion within the round table

Zaza Abzianidze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

An Untamed Word

(Conception of Georgian national identity to Akaki Bakradze)

The painful problems of Georgian identity and ethno-portrait run through the entire biography of Akaki Bakradze – this outstanding publicist and public figure of the second part of the XX century. So as to make Akaki Bakradze's aforementioned national conception easily accessible to the reader, we shall try to point out a few major aspects in a historical retrospective. In accordance with this principle, the first concept will be "Georgian messianic idea," which is laid out in an article by Akaki Bakradze, "A Forgotten Idea" (1987). It is precisely in the historical retrospective that Akaki Bakradze presents an ensemble of constants of Georgian national character and ethnoculture in his polemical text, "An Acerb Exclamation" (1983).

Key words: Akaki Bakradze, georgian identity, ethnic self-portrait.

ზაზა აბზიანიძე

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

მოუთვინიერებელი სიტყვა

(ქართული ეროვნული იდენტობის აკაკი ბაქრაძისეული კონცეფცია)

ქართული იდენტობისა და ეთნოპორტრეტის მარადიული კითხვები გასდევდა აკაკი ბაქრაძის მთელ ბიოგრაფიას. ლიგიკური იქნება, მის სახელთან და ღვაწლთან მიბრუნება ამ, სასიცოცხლოდ

მნიშვნელოვანი კონცეფციის თვალმდევნებით დავიწყით. აქ ჩვენი ყურადღების პირველი ობიექტი იქნება ესეე „დავიწყებული იდეა“ (1987), რომელშიც აკაკი ბაქრაძემ მკაფიოდ ჩამოაყალიბა ქართული მესიანისტური იდეის პოსტულატები. ესეისტის აზრით, XII-XIII ს.ს. მიჯნით დათარიღებულ თხზულებაში „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ თამარის კარზე მოღვაწე ჩვენთვის უცნობი ავტორის მიერ „თამარის სამების მეოთხე წევრად გამოცხადება და ჩვილი ლაშა-გიორგის იესო ქრისტესთან მისწორება ნაწილია ქართული მესიანისტური იდეისა“. ქართულ მესიანისტურ იდეას, – გვიყვება აკაკი ბაქრაძე, – ოთხი ტრადიციული წყარო ასაზრდოებს: „პირველი: ცნობილი ჰიმნით – ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ – ქართული ენა გამოცხადებულია ქრისტეს ენად. [.....];

მეორე: ქრისტეს კვართი საქართველოში, მცხეთაშია დასაფლავებული. დაკრძალვის ადგილს აგებულა სვეტიცხოველი. [.....];

მესამე: საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა;

მეოთხე: ბაგრატიონთა დინასტია არის იესიან-დავითიან-სოლომონიანი. [.....] ქართველი ბაგრატიონები ებრაელ მეფეთა შთამომავლად თვლიდნენ თავს. [.....] იესეც, მეც მისი დავით, სოლომონიც მე დავითისი სახარებაში მოხსენიებულნი არიან ქრისტეს წინაპართა შორის. მაშასადამე, ქართველი ბაგრატიონები და ქრისტე ნათესავები არიან. ამასთან ერთად, გარკვეულ პერიოდში ქართველი მეფეები „მესიის მახვილად“ იწოდებიან. ისინი დამცველნიც არიან და გამავრცელებელნიც ქრისტეს მოძღვრებისა.

ქართულ მესიანისტურ იდეას აყალიბებს ქართული საეკლესიო მწერლობა. მისი აზრი მკაფიოა: „თუკი საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა, ქართული ენა ქრისტეს ენაა, რომლითაც უნდა ელაპარაკოს უფალი კაცობრიობას მეორედ მოსვლის ჟამს, ბაგრატიონები კი ქრისტეს ნათესავები არიან, ცხადია, ქართველი ხალხი საგანგებო, განსაკუთრებული მისიის მატარებელია. იგი მოვალეა ეს მისია ადასრულოს. ქართული ეკლესია, ისტორიის ასპარეზზე, ამ იდეით წარმართავს და ამოქმედებს ქართველ ხალხს“ (ბაქრაძე 2004: 49-52).

ვაი რომ, განგებას თავისი სცენარი ჰქონდა და მესიანისტური იდეები, რომლებიც საქართველოს სამეფოს ზეობის პერიოდში

იმვა, იმავე XIII საუკუნეში მონღოლების გამოჩენა-გაბატონებამ ისტორიული ასპარეზიდან მითოლოგიურში გადაანაცვლა: მიჯაჭვულ ამირანთან, გრძნეულ ხოგაის მინდიასთან, ბაზალეთის ტბის ძირში ჩამალულ ოქროს აკვანში მიმინარე ჩვილთან თუ სურამის ციხის კედელში ჩატანებულ ჭაბუკთან და ყოველივე ეს ქართული იდენტობის განუყოფელ ნაწილად აქცია.

აკაკი ბაქრაძე თვლიდა, რომ ამგვარი სიმბოლური ღირებულებანი ქმნიან *ილუზორულ სინამდვილეს* თავისი უნიკალური ფუნქციით. ეს უნიკალურობა კი ერთ ანტინომიაზეა დამყარებული: რაც უფრო „დამიწებულია“, დაცილებულია იდეალს ეთნოსისა და ადამიანის ცხოვრება, მით უფრო ზეაწეულისა და კეთილშობილისაკენ ისწრაფვის წარმოსახვა!

ისტორიულ რეტროსპექტივაში განიხილავს აკაკი ბაქრაძე ქართული ეროვნული ხასიათისა და ეთნოკულტურული კონსტანტების ერთობლიობას თავის „მკვახე შემახილში“ (ალმ. „კრიტიკა“, №4, 1983). ეს გახმაურებული პოლემიკური წერილი კონცეპტუალურად უპირისპირდებოდა მისივე ლიტერატურული თაობის გამორჩეული წარმომადგენლის – გურამ ასათიანის ვრცელ ექსკურსს ეთნოფსიქოლოგიის სფეროში – „სათავეებთან“ (1980), რომელშიც მისმა ოპონენტმა ერთგვარი „ეროვნული ნარცისიზმი“ დაინახა.

ეროვნული თვითმყოფადობის იდეის წარმოსახვისას, გურამ ასათიანმა ერთ ეფექტურ მეტაფორას ვივეკანანდასთან მიაგნო: „ყოველ ერს, ისევე, როგორც ყოველ ცალკეულ ადამიანს, სიცოცხლის საფუძვლად უდევს ერთადერთი თემა, ცენტრალური ბგერა, რომლის გარშემო ჰარმონიის ყველა დანარჩენი ბგერა იკრიბება... თუკი ერი მას უკუაგდებს, თუკი იგი უკუაგდებს საკუთარი ცხოველმყოფელობის პრინციპს, საუკუნეთა მიერ გადმოცემულ გეზს, ეს ერი კვდება“ (ასათიანი 1982: 13).

გურამ ასათიანი თვითონვე აღნიშნავდა, რომ ამ „ცენტრალური ბგერის“ მოსახელთებლად, უმთავრესად ლიტერატურას ეყრდნობოდა („დასაყრდენი შედარებით ვიწროა, მაგრამ ერთობ სან-დო“ – წერდა იგი). სწორედ ამ „სანდობაში“ შეიტანა ეჭვი აკაკი ბაქრაძემ (განათლებით – ისტორიკოსმა) და „სათავეებთან“ მოხმობილი „ლიტერატურული სიქველენი“ ისტორიული ქრონიკებიდან ამოკრეფილი „სიგველენით“ გააწონასწორა – დავით აღ-

მაშენებლის ისტორიკოსის თვითგვემა იქნებოდა ეს („ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება არს...“), თუ ნაწყვეტი იაკობ მანსვეტაშვილის მოგონებებიდან.

ყველა იმ კონცეპტუალურ ასათიანისეულ თეზას, სადაც კი ზედმეტი თვითტკბობა იგრძნობოდა, აკაკი ბაქრაძემ თავისი ანტითეზა დაუპირისპირა. მაგალითად, როდესაც გურამ ასათიანი ლაპარაკობს, რომ შურისმაძიებლობა არ არის დამახასიათებელი ქართველი კაცის ბუნებისათვის, აკაკი ბაქრაძეს მოჰყავს ისტორიულ პირთა მთელი ნუსხა (მათივე მსხვერპლთა მითითებით), რომელთა ბიოგრაფიებშიც ვერცერთმა ბიოგრაფოსმა ვერ ამოშალა სასტიკი შურისმაძიებლობის მაგალითები: ბაგრატ მესამე, გიორგი ბრწყინვალე, ქსნის ერისთავები, სოლომონ პირველი, ლევან მეორე-დადიანი, თეიმურაზ პირველის ასული დარეჯანი და თავად თეიმურაზ პირველი, გივი ამილახვარი და „სხვანი, რომელნიც შურისმგებლის დაულოკებელი ვნებით არიან შეპყრობილნი. ისინი ხომ ქართველები არიან და ქართულ სულსა და ხასიათს ავლენენ.

მაშასადამე, ქართველმა იცის შურისძიება და თან სასტიკი. ეს ლიტერატურითაც დასტურდება და ისტორიითაც. ამიტომ, ნუ შევეცდებით პირი მოვიწმინდოთ და გულმოწყალისა და მიმტევებლის ნიღაბი ავიფაროთ. არ არის ეს საჭირო“ (ბაქრაძე 2006ა: 606).

ქართულ ხასიათს შემორჩა ისეთი თვისებანიც, რომელნიც იმდენად მკაფიო და რელიეფურია, რომ არც ლიტერატურული და არც ისტორიული „დასტური“ არ ესაჭიროებათ. ანუ – საკამათოც არაფერია. მაგრამ, საკამათო მაინც მოიძებნა და კამათის საგანი ამჯერად „მკაფიო სურათის“ ინტერპრეტაცია იყო. გურამ ასათიანის აზრით, ერთ-ერთი ასეთ თვისებათაგან – ქართველი კაცის ბუნებრივი არტისტიზმიდან გამომდინარე მუდმივი პოზაა, ყურადღების ცენტში ყოფნის სურვილი. ვფიქრობ, ეს პოზა ქართულივე ამპარტავნობიდან უფრო გამომდინარეობს, ვინემ არტისტიზმიდან, თუმცა გურამ ასათიანის ღმობიერმა თვალმა, რაღა თქმა უნდა, აირიდა ეს „გენეტიკა“: „ქართველი კაცი მუდამ სცენაზე გრძნობს თავს. მარტოდ დარჩენილსაც კი ვიღაცის მოუშორებელი მზერა ელანდება და ყოველ თავის მოძრაობაში ამ უხილავ თვალთა დაინტერესებულ ყურადღებას ითვალისწინებს...“ (ასათიანი 1982: 56).

ამ ტექსტის წამკითხველი აკაკი ბაქრაძე შეშფოთებული კკითხება ავტორს: „ეს ხომ უმძიმესი მდგომარეობაა – მთელი სიცოცხლე სცენაზე გრძნობდე თავს. სულ ვიღაცას ატყუებდე და, რაც მთავარია, უპირველესად საკუთარ თავს, არასოდეს იყო ის, რაც ნამდვილად ხარ?!“ (ბაქრაძე 2004ა: 617).

თითქმის ორმოცი წელი გავიდა „რომანტიკოსისა“ და „რეალისტის“ იმ ლიტერატურული „დუელიდან“, მაგრამ უფროსი თაობის მეხსიერებამ შემოინახა, როგორი ინტერესითა და აღტაცებით გადადიოდა ხელიდან ხელში „სათავეებთან“ („ცისკარი“, 1980 წ., №№ 5,6,7), რა მალამოდ ედებოდა ფეხდაბიჯებულ ეროვნულ თავმოყვარეობას ზნესრული ქართველი რაინდის ხატება; როგორ ატკბობდა ყურთასმენას დროულად მოხმობილი გიორგი მთაწმინდელის სიტყვები „ქართველთა წრფელი და უმანკო“ ბუნების შესახებ და, ამის საპირისპიროდ, რა გამაღიზიანებლად ჟღერდა აკაკი ბაქრაძის სტატიის ფინალში გატანილი ლაკონური განაჩენი: „ჩვენი ავ-კარგით ისეთივენი ვართ, როგორც ყველა ხალხი ამქვეყნად. კაცობრიობის თანავარსკვლავედში უზენაესის მიერ ჩვენზე დაკისრებულ მოვალეობასაც პირნათლად შევასრულებთ და თავისუფლად ვისარგებლებთ ყველა იმ უფლებით, რაც ბუნებით გვაქვს მონიჭებული“ (ბაქრაძე 2004ა: 627).

(*Sic*: რა საინტერესოა და რამდენს გვეუბნება ავტორზე, რომ ბაქრაძისეული კატეგორიულობის ფონზე, მის თხზულებათა VIII ტომში გამოქვეყნებულ „ქართული ლიტერატურის სასკოლო სახელმძღვანელოების პროექტში“ კლასგარეშე საკითხავი ლიტერატურის ნუსხაში შეტანილია „სათავეებთან“!).

არანაკლები სიცხარით ეპაექრებოდა აკაკი ბაქრაძე თავის „წარსულით წინასწარმეტყველებაში“ (1984) საქართველოს ბელეტრიზებული (და, დიდად პოპულარული!) ისტორიული ნარკვევების – „უქარქაშო ხმლების“ (1976-1981) ავტორს – ლევან სანიკიძეს. ერთი ციტატა ამ პოლემიკურ ესსეში ჰენრი თომას ბოკლის „ინგლისის ცივილიზაციის ისტორიიდან“ მკაფიოდ გამოხატავდა აკაკი ბაქრაძის, როგორც ისტორიკოსის „კრედოს“: „ჭეშმარიტების წარმოსახვით დამახინჯების სხვადასხვა სახეობათა შორის არც ერთს არ ძალუძს იმდენი ზიანის მოტანა, რამდენიც გარდასული დროისადმი გადაჭარბებულ პატივისცემას“ (ბაქრაძე 2005: 554).

თუმცა, უნდა ითქვას, რომ აკაკი ბაქრაძის უმთავრესი პრეტენზიები „უქარქაშო ხმლების“ ავტორისადმი არა „ემოციური თხრობაა“, ან ცალკეული ისტორიული კოლიზიებისა და პერსონაჟების მიკერძოებული აღწერა, არამედ, საზოგადოდ, ისტორიის ზნეობრივი ასპექტის არგათვალისწინება: „...რა გვასწავლა ისტორიამ უფრო მეტად – სულდიდობა თუ სულმოკლეობა, ვაჟკაცობა თუ სილაჩრე, გულწრფელობა თუ გაიძვერობა, უბრალოება თუ ცუდმედიდობა, სიმართლის სიყვარული თუ ტყუილის ტრფობა, შრომისმოყვარეობა თუ კვაჭური გაქნილობა...“ – ეს კითხვები თანამედროვე ქართველი კაცის ეთნოპორტრეტის წარმოსახვისას, მკვლევარისათვის ასმაგად უფრო აქტუალურია, ვიდრე ნებისმიერი კონკრეტული ისტორიული კოლიზია ან მისი პროტაგონისტები. დაბოლოს, აკაკი ბაქრაძე გვეკითხება: „რა არის საქართველოს ისტორიაში ის, რაც ეთიკურად გვამაღლებს და რა არის ის, რაც ეთიკურად გვამცირებს? ეს გასარკვევია, გულწრფელად და ხმამაღლა სათქმელი. უამისოდ ისტორია ან კვებნა ან გლოვა“ (ბაქრაძე 2005: 554-555).

„წარსულით წინასწარმეტყველების“ ფინალში გაჟღერებული ამ უმნიშვნელოვანესი კითხვის ადრესატი, რაღა თქმა უნდა, მხოლოდ ლევან სანიკიძე არ გახლდათ, – მთელი ქართული საზოგადოება იყო. და, საერთოდაც, ეს თემატიკა უკვე გადასცდა საკუთრივ ისტორიის სფეროს. აკაკი ბაქრაძეს „პროვიდენციალური ალღო“ კარნახობდა, რომ განგება დაუსჯელად არ ტოვებს მთვლემარე სულიერების კერებს და პასუხის არქონა უმთავრეს ზნეობრივ კითხვებზე მის თვისტომებს ძვირად დაუჯდებოდათ. ასეც მოხდა...

ამ კონტექსტში არ მინდა გამოგვრჩეს აკაკი ბაქრაძის სტატია – „რა არის თათქარიძეობა“. ეს პამფლეტი 1974 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ „ცისკარში“ – თვითკმაყოფილი ნაყოფანების ზეობისას, რაც ავტორისათვის, მისი დიდი წინაპრების მსგავსად, ეროვნული ენერჯის დაცხრომის უტყუარი მანიშნებელი იყო.

„რა არის თათქარიძეობა?“ – თხრობაა ადამიანთა ერთობაზე, რომელიც ჩაკეტილ სივრცეში ცხოვრობს თავისი დაკნინებული მიზნებითა და მისწრაფებებით. თუ მედიცინაში არის ცნება „სიცოცხლესთან შეუთავსებელი ტრავმებისა“, კულტურის ან-თროპოლოგიაშიც შეხვდებით ეთნიკური ორგანიზმის ზნეობ-

რივი არსებობისათვის ფატალურად საშიშ სიმპტომებს. ავტორი საოპერაციოდ გამზადებულ ავადმყოფთან თავსმდგომი ქირურგის კატეგორიულობით ჩამოთვლის ქართული ორგანიზმიდან ამოსაკვეთ რუდიმენტებს: „**თვისება პირველი: სიზარმაცე, მეორეთვისება – თვითკმაყოფილება და კვებნა. [ამას ემატება] ცრუ-აქტიურობა, მატყუარობა, პირფერობა, თვალთმაქცობა, ღორმუცელობა და უნაყოფობა...**“ (ბაქრაძე 1977: 42-50).

ბუნებრივია აქ ეს რიტორიკული კითხვაც: „[ასეთ] ატმოსფეროში რა უნდა აკეთოს ადამიანმა? ჭამოს. სხვა აღარაფერი დარჩენია მას“ (ბაქრაძე 1977: 49). რაღა თქმა უნდა, ასეა და გასაკვირი არაა, თუ აქ რაბლეს თვალთმაქცი მამაობები გაგვახსენდება: „...რამეთუ უნდა ვუწყოდეთ, რომ ბერნი იმად კი არა ჭამენ, ვიცოცხლოთო, არამედ იმად ცოცხლობენ, ვჭამოთო...“ (რაბლე 2013: 366).

„გარდამავალი ეპოქის“ ერთი, ბევრისმთქმელი თანხვედრაც არ მინდა გამოგვრჩეს: „თათქარიძეობის“ ექო აკაკი ბაქრაძის ჰამფლეტის გამოქვეყნებიდან კარგა ხნის შემდეგაც გაიჟღერებს. 1990 წელს, დამოუკიდებლობის მოთხოვნით მიტინგებზე აბოზოქრებული ქართველობის დანახვისას, მერაბ მამარდაშვილი ერთ-ერთ ინტერვიუში „უცნაურად“ დამომღვრავს თანამემამულეებს: „საჭიროა მთელი ნაციონალური ცხოვრება... წარმართოს ერთი მოვლენის კვლადკვალ – ეს არის თავისუფალი შრომა. ეს იმასაც გულისხმობს, რომ უნდა ვისწავლოთ მუშაობა, შრომა მოდერნული, ანუ თანამედროვე მსოფლიოს დონეზე“ – ეს მომიტიჩგე ქართველების გასაგონად; და, იმავე ინტერვიუში, ახლა უკვე რუსების გასაგონად იტყვის: „...არის ერთი რამ, რაც რუსებმა უთუოდ უნდა გაიგონ და თანაც შეეგუონ: ქართველებს სურთ დამოუკიდებლობა. ქართველს, როგორც ქართველს, შეუძლებელია, არ სურდეს თავისი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა და თავისუფლება... ეს არის ისტორიული ლტოლვა, რომელიც ძალზე შორიდან მოდის, რომელიც ძვეს გენეტიკაში და შეუქცევადია“ (მამარდაშვილი: 2011: 264-266). ეს ფრაზა ისეთივე ენერგეტიკითაა დამუხტული და ისეთივე კატეგორიულია, როგორც დიდი ფილოსოფოსის რწმენა, რომ თავისუფალი ქვეყანა ვერ შედგება თავისუფალი შრომის კულტის გარეშე.

აკაკი ბაქრაძეს დავუბრუნდეთ. ქართული ხასიათის მკაფიოთვისებებზე დაკვირვებისას, იგი ხშირად მიმართავდა ლიტერა-

ტურულ ანალოგიებს: „მამელუკური ცნობიერება“ (1996), „ტარიგი ღმრთისაი“ (1975), „ვასალური აზროვნება“ (1997) და ა.შ. მწერლობა, მას, საზოგადოდ, ქართული სოციოკულტურული ერთობისა და პიროვნული/ეროვნული ღირსების შენარჩუნების ერთ-ერთ გარანტად მიაჩნდა. ამიტომაც, ხშირად შეახსენებდა მკითხველს ლიტერატურის განსაკუთრებული მისიის შესახებ. ამ თვალსაზრისით, XX საუკუნის ქართველ მწერალთა შორის იგი პირველობას მიხეილ ჯავახიშვილს ანიჭებდა.

და მართლაც, თუ სიზანტისა და ნაყროვანების კლასიკურ ნიმუშს ქართველი მკითხველისათვის ლუარსაბ თათქარიძე წარმოადგენდა, მიხეილ ჯავახიშვილმა არანაკლებ ტიპიური, ორი „მატყუარის“ პორტრეტი გამომერწა: პირველი – ტრისტერის ფოლკლორული არქეტიპის მოშველიებით – ცრუაქტიური კვაჭი კვაჭანტირაძის („ქალაქელი აფერისტის“ ერთგვარი „შარმით“, რომელიც ხან თომას მანის ფელიქს კრულს გვაგონებს და ხან ილფისა და პეტროვის ოსტაპ ბენდერს) და მეორე – ზნედაცემული სოფლელი მოქეიფე უქნარა „ოქროპირის“, მეტსახელად „დამპატიჟესი“.

„გეშეფტმახერი“ კვაჭი (აკაკი ბაქრაძის ეპითეტია) იმით განსხვავდება თავისი რუს-ევროპიელი „კოლეგებისაგან“, რომ ამ ფსიქოტიპისათვის დამახასიათებელ ცინიზმს, აქ ეროვნული ნიჰილიზმიც ემატება. თავის კონცეპტუალურ ესსეში „ვასალური აზროვნება“ (1996), რის პირველ ნიმუშსაც ავტორი ლეონტი მროველთან ნახულობს, უკანასკნელს – კვაჭი კვაჭანტირაძის „ანდერძში“ ხედავს: „რას ჩააცივდით ერთ მტკაველ საქართველოს, ერთ მუჭა ხალხს!.. გადაჰხედეთ დიდ რუსეთს, მსოფლიოს მეექვსედია, ორას მილიონამდე ხალხი ჰყავს! თუ შნო, უნარი და ხალისი გაქვთ, ფრთები გაშალეთ და ამ ულეველ სივრცეში ინავარდეთ“ (ბაქრაძე 2005ა: 685). ღმერთო, რამდენმა ჩვენმა თანამემემულემ ადასრულა ეს ანდერძი ისე, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის ერთი სტრიქონიც კი არ წაუკითხავს...

ჩვენი მწერლობის დამსახურებად მიაჩნდა აკაკი ბაქრაძეს ისტორიული ძნელბედობით ქართულ ხასიათში ერთი სპეციფიკური თვისების „გამომზეურება“, რომელსაც იგი „მამელუკური ცნობიერების“ ფენომენად მონათლავს. სახელდება, რაღა თქმა უნდა, კონდრატე თათარიშვილის („უიარაღოს“) ყავლგაუსვლელი

რომანით („მამელუკი“, 1912) იყო ინსპირირებული, მაგრამ საილუსტრაციოდ მიხმობილი, ძირითადად, ისტორიული წყაროებიდან ამოკრეფილი კოლიზიებია.

„მამელუკური ცნობიერების“ განსჯისას, ავტორის ვერდიქტი მკაცრი და პირუთვნელია: „უცნაურია, თუ ქართული არისტოკრატია ტრადიციულად მეომრობით იკვებნიდა და თავი მოსწონდა, თავად ჩვენი ხალხი სამხედრო სამსახურის დიდი მოყვარული, როგორც ჩანს, არასოდეს ყოფილა. უფრო სწორი იქნებოდა თუ ვიტყოდი – გუნება-განწყობილების მიხედვით ეყვრობოდა სამხედრო სამსახურს. თუ გუნება-განწყობილება ჰქონდა, იომებდა და მერე როგორ – სანიმუშოდ. არ ჰქონდა და დაიხურავდა ქუდს თავზე, ბრძოლის ველს მიატოვებდა და შინ წავიდოდა, ან საოჯახო საქმეების მოსაგვარებლად ან მოსალხენად. მაგრამ იგი ასე იქცეოდა მაშინ, როცა საკუთარ ქართულ არმიაში მსახურობდა. თუ უცხო ქვეყანაში მოღვაწეობდა, იგი ერთგულების, დისციპლინის, თავდადების ნიმუში იყო. ალბათ, იმიტომ ხდებოდა, რომ საქართველოს ქართველი არ უყურებდა (დღესაც არ უყურებს), როგორც სახელმწიფოს, რომელსაც თავისი მიზანი და მისია აქვს. ის საქართველოს ყოველთვის რომელიმე დიდი სახელმწიფოს ნაწილად თვლიდა.

....ემსახურო სხვას და ან არ იფიქრო ან ნაკლებად იფიქრო საკუთარ სამშობლოზე – გახლავთ სწორედ მამელუკური ცნობიერება“ (ბაქრაძე 2005ა: 661) – ასე ჩამოაყალიბებს აკაკი ბაქრაძე თავისი ესსეს მთავარ თეზას, რომელიც, დღევანდელი გადასახედიდან, ვგონებ, ერთგვარ კორექციას საჭიროებს.

ერთი შეხედვით, „მამელუკი“, როგორც კონცეპტუალური მეტაფორა, ზუსტადაა მიგნებული, თუმცა, მამელუკთა ისტორიის გულმოდგინე მკვლევარი გოჩა ჯაფარიძე ამტკიცებს, რომ მამელუკთან, როგორც რეალურ ისტორიულ პერსონაჟთან, დღევანდელ ქართველობას ვერანაირი ზნეობრივი პრეტენზია ვერ ექნება: „მამელუკთა თემა ფრიად პოპულარულია საქართველოში, – წერს იგი, – მაგრამ ზოგჯერ მაინც კბილს გაჰკრავენ ხოლმე მათ ქართულ პოეზიასა („მაგრამ ნუ ჩავთვლით მათ ჩვენს თვისტომად, ვინც შეაგინა თვისი ბავშვობა, მამელუკობა ვინც თვით ინდომა და თვით არჩია ყიზილბაშობა“) და პუბლიცისტიკაში. იყო მცდელობა მამელუკიზმის და შინაური მამელუკობის ცნებების დამკვიდრე-

ბისა ათასი ჯურის კონდოტიერისა და ქვეყნის მოძულეთა მიმართ. მრავალი ცოდვა მიაწერეს დაუმსახურებლად – იმის მაგივრად, რომ პატიება გვეთხოვა საუკუნეთა მანძილზე საქართველოდან იძულებით გაყვანილი და უცხო მიწაზე სამუდამოდ დარჩენილი ურიცხვი ქართველის სულთათვის“ (ჯაფარიძე 2016: 259)

„მამელუკობა ვინც თვით ინდომა“ – გრიგოლ აბაშიძის ლექსიდანაა. პოეტებს ემართებათ ხოლმე – ჯერ წერენ და მერე ფიქრობენ. აბა, მითხარით – ვინ ინდომებს შენი სოფლიდან გაგიტაცონ და მთელი დანარჩენი ცხოვრება უცხო ცის ქვეშ გაატარო?! გინდაც მარტყოფიდან იყო გატაცებული, გინდაც – ლამისყანიდან...

აკაკი ბაქრაძის მიერ მოხმობილი ისტორიულ-ლიტერატურული მაგალითებიდან „მამელუკური ცნობიერების“ მისეულ გაგებას კლასიკურად მიესადაგება პეტერბურგში, სამიპერატორო ამაღლაში („КОНВОЙ“) ჩარიცხული ქართველობა. აქ პუბლიცისტს ილიას სიტყვები ახსენდება: „შენი რაა, რომ ამშვენებ შენს დამლუპველ ოსმალეთსა?“ და დასძენს: „მკვლევარები ამბობენ, რომ ხელნაწერში „ოსმალეთის“ ნაცვლად „ჩრდილოეთსა“ ეწერა, ხოლო ლექსს „იანიჩარის“ მაგიერ „კანვოიელი“ ერქვაო“ (ბაქრაძე 2005ა: 664). ნამდვილად ასე იყო (იხ. „იანიჩარის“ კომენტარები ილიას თხზულებათა ანტომეულის I ტ-ში).

სიმბოლურია, რომ „კანვოელის“ ფენომენის ილიასეული მიუღებლობა რეალურად განხორციელდა აკაკი წერეთლის ბიოგრაფიაში, როდესაც, სიჭაბუკისას, იგი სამომავლო არჩევანის წინაშე დადგა. თვითციტირება მომიწევს: „დიდი ქალაქის უნახავი, სამხედრო კარიერაზე მეოცნებე 19 წლის აკაკი პეტერბურგში ჩადის, აქ, იმპერატორის „კანვოიში“ გამწესებულ, თავის უფროს ძმას ხვდება და ილიკოს მაცთუნებელ მონათხრობს უსმენს: „ქეიფი, ცთუნების ნაცვლად, უმცროსი ძმა გააღიზიანა და გადაწყვეტილება შეაცვლევინა. აკაკიმ ზურგი შეაქცია „კონვოის“ სიბარტებს და პეტერბურგის უნივერსიტეტის თავისუფალი მსმენელის ასკეტური ყოფა ირჩი“ (აბზიანიძე 2009: 205).

„მამელუკური ცნობიერების“ ცნების რელატიურობა მკაფიოდ იკვეთება „ლანდსკნეხტის“ მეომრულ კოდექსთან შედარებისას: თომას კარლეილი თავის „საფრანგეთის რევოლუციაში“ ჰყვება შვეიცარიელ გვარდიელებზე, რომლებმაც 1793 წლის აგვისტოში,

ტიუილის სასახლის დაცვისას, მეფის ჯარისკაცთაგან განსხვავებით, არ შეატოვეს ლუდოვიკო XVI-ის სამეფო ოჯახი გაფრთხილებულ ბრძოლას და თავი შეაკლეს პარიზში ამბოხებულთ. მეორე მხრივ, ცნობილია ისიც, რომ შეეძლოთ ბრძოლის ველი დაეტოვებინათ, თუკი დამპყრობელი გასამრჯელოს აღარ უხდოდა. ლანდსკნეხტისათვის ომი – ესაა საქმიანი გარიგება/კონტრაქტი, რომელსაც იგი სოცოცხლის ფასადაც კი არ არღვევს (ამ თემის განშლა იხილეთ მაქს ვებერის ცნობილ წიგნში პროტესტანტული ეთიკის შესახებ). ერთი შეხედვით, „სამშობლოს ფაქტორი“, როგორც მოტივაცია, ამგვარ სიტუაციაში საერთოდ არ მონაწილეობს. მიუხედავად ამისა, შვეიცარიაში ჩათვალეს, რომ თავდადებულმა გვარდიელებმა სწორედ სამშობლო ასახელეს და მათი დაღუპვიდან 30 წლის შემდეგ, ლიუცერნის წარმტაცი ტბის პირას კლდეში დიდებული სიმბოლური მემორიალი („მომაკვდავი ლომი“) გამოუკვეთეს.

აკაკი ბაქრაძე ქართულ ეროვნულ ღირებულებებზე ფიქრობდა და წერდა მაშინაც, როდესაც მისი კოლეგების უმეტესობას აფრთხობდა „ვეთქებადი თემა“ და მაშინაც, როდესაც „პატრიოტიზმი“ პროფესიად გადაიქცა, ხოლო „ეროვნული ღირებულებანი“ – პუბლიცისტიკის „საჯილდაო ქვად“. ყველა წაეპოტინა, ვისაც კი არ ეზარებოდა...

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ აკაკი ბაქრაძის თანამედროვე არცერთ პუბლიცისტს ასე ორგანულად არ გაუთავისებია ილიას „ბედნიერი ერის“ მამხილებელი პათოსი. მას ეყო ზნეობრივი სიმტკიცე და მოქალაქეობრივი გაბედულება (ძველბერძნულში ამ ცნების აღსანიშნავი ცალკე სიტყვაც კი ყოფილა – „Arete“, რომელსაც ბაჩანა ბრეგვაძემ ქართული შესატყვისი დაუძებნა – „სიქველე“) თვისტომთათვის პირუთვნელად ეთქვა ყოველივე ის, რასაც ფიქრობდა ჩვენს წარსულსა თუ აწინდელ მანკიერებებზე. მისი ღრმა რწმენით, ქართველ კაცს ძალიან გაუჭირდება თავისი ღირსეული ადგილის დაკავება ცივილიზებულ ერთა თანამეგობრობაში, თუ სტუმართა ეთნოგრაფიულ აღტაცებათა და თვითტკობის ეიფორიაში, იგი თვალს აარიდებს „ბედნიერი ერის“ უღმობელ სარკეს.

აკაკი ბაქრაძის პუბლიცისტიკა, რაღა თქმა უნდა, ასახავს ავტორის ამბივალენტურ გრძნობათა ჭიდილსაც: დღენიადაგ, კატონის დაჟინებით შეახსენებს იგი თვისტომთ ზნეობრივი კატასტროფის საფრთხეს; მაგრამ ზოგჯერ, სწორედ იმიტომ, რომ ეს თვისტომნი ოთარაანთ ქვრივის სიყვარულით უყვარს, „მკვახე შემახილის“ ნაცვლად, მოუნდება მათ ის ღირსებანიც შეახსენოს, რაც ამდენ ძნელბედობაში შერჩათ და რამაც მათი მოუთვინიერებელი ბუნება ასაზრდოვა: „...საქართველოში არაფერი მომხდარა ისეთი, რაც სხვა ქვეყანაში (ყველაზე უფრო ცივილიზებულშიც კი) არ მომხდარა... როცა ჩვენ მივხვდებით, დავიჯერებთ, რომ ქართველიც ისეთივე ჩვეულებრივი ადამიანია, როგორც ყველა სხვა ქვეყნის შვილი, რომ ქართველისთვისაც არაფერი ადამიანური, არც კარგი და არც ავი, უცხო არ არის, მაშინ საქართველოში მომხდარ ყველა მოვლენას ფხიზელი გონებით, გამჭრიახი თვალით და გაგებით შევხვდებით. არც უსაფუძვლო სასოწარკვეთილება და გვეუფლება და არც უსაფუძვლო აღტაცებას მივეცემით.... ...ჩვენ ლუარსაბ თათქარიძის გარდა, ამირანიც გვყავს, თეიმურაზ ხევისთავის გარდა – ავთანდილიც, კვაჭი კვაჭანტირაძისა და ყვარყვარე თუთაბერის გარდა – მინდიაც. ქართველის სულში ამ ორი საწყისის ბრძოლაა. ჩვენ დღემდე იმიტომ მოვედით და მომავალშიც იმიტომ ვიქნებით, რომ ამ ბრძოლაში ყოველთვის ამირანის, ავთანდილისა და მინდიას საწყისი იმარჯვებდა“ (ბაქრაძე 2005ა: 515).

აკაკი ბაქრაძემ ერთ-ერთი თავისი წერილი ასე დაამთავრა: „...ნაკლის დამალვა შეუძლებელია. მიჩქმალვით და წაყრუებით ხარვეზი არ გასწორდება. არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ რამდენიც უნდა ვმალოთ, რამდენიც უნდა ვჩქმალოთ, ბოლოს მაინც მოვაპატარა, გაბედული ბიჭი და ხმამალა, დაუფარავად იტყვის – ხელმწიფე შიშველიაო“ (ბაქრაძე 2005ა: 634).

დღეს, აკაკი ბაქრაძის გარდაცვალებიდან ოცი წლის შემდეგ, შეუძლებელია არ გაიფიქროთ, როგორი მომხიბლავი უმუალოებით გამოთქვა დიდმა პუბლიცისტმა თავისი „მოუთვინიერებელი“ ცხოვრების კრედიტ და მიზანიც.

დამოწმებანი:

აზიანიძე 2009: აზიანიძე ზ. *ლიტერატურული პორტრეტები*. თბილისი: გამომცემლობა „ბაკმი“, 2009.

ასათიანი 1982: ასათიანი გ. *სათავეებთან*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1982.

ბაქრაძე 1977: ბაქრაძე ა. *კრიტიკული გულანი*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1977.

ბაქრაძე 2004: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. II. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, „ლომისი“, 2004.

ბაქრაძე 2004ა: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. III. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, „ლომისი“, 2004.

ბაქრაძე 2005: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. V. თბილისი: გამომცემლობა „ლომისი“.

ბაქრაძე 2005ა: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. VI. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, „ლომისი“, 2005.

ბაქრაძე 2006: ბაქრაძე ა. *თხზულებანი*. ტ. VIII, თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, „ლომისი“, 2006.

მამარდაშვილი 2011: მამარდაშვილი მ. *ცნობიერების ტიპოლოგია*. თბილისი: გამომცემლობა „ქართული ბიოგრაფიული ცენტრი“, 2011.

რაბლე 2013: რაბლე ფრ. *გარგანტუა და პანტაგრუელი* (თარგმანი გ. გოგიაშვილისა). თბილისი: გამომცემლობა „ბაკმი“, 2013.

ჯაფარიძე 2016: ჯაფარიძე გ. *საქართველო და ეგვიპტის მამლუქები*. თბილისი: გამომცემლობა „კოლორი“, 2016.

Georgi N. Nikolov

Bulgaria, Sofia

Sofia University St Kliment Ochridski

Bulgarian-Georgian Relations During the Middle Ages

During the Middle Ages, the basis of Bulgarian-Georgian rapprochement and contacts was provided by the Orthodox Christian faith. It is not accidental that the name of the Georgian people (Iberians) was mentioned for the first time in the Long Life of St Constantine-Cyril the Philosopher, which was compiled shortly after his death. The Georgians were cited as a